

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

UITGEGEVEN DOOR

De Nederlandsche Entomologische Vereeniging.

No. 170.

Deel VIII.

1 November 1929.

Adres der Redactie:

DR. J. TH. OUDEMANS, SCHOVENHORST, PUTTEN (G).

INHOUD: DR. J. TH. OUDEMANS, *Hyloicus* (*Sphinx*) *pinastri* L. — J. H. E. WITTPEN, *Chrysophanus dispar* Haw. in het Naardermeer. — B. J. LEMPKE, *Vanessa urticae* L. ab. *alba* Ray. — DR. J. TH. OUDEMANS, *Dianthoecia compta* F. — DR. A. C. OUDEMANS, Acarologische Aanteekening en C.

De Bibliotheek der Nederlandsche Entomologische Vereeniging, Koloniaal Instituut, Mauritskade 62, Amsterdam, is geopend op werkdagen van 9^{1/2}–12 en van 1–4^{1/2} uur, des Zaterdags slechts van 9^{1/2}–12 uur.

Inzenders gelieven het door hen gewenschte aantal **extra-exemplaren** der E. B. tegelijk met de inzending van hun manuscript aan te vragen.

***Hyloicus* (*Sphinx*) *pinastri* L.**

Op 16 October van dit jaar vond mijn zoon, Dr. TH. C. OUDEMANS, hier op Schovenhorst, Putten G., op een der boomen van een boschje van jonge Oostenrijksche dennen (*Pinus nigra austriaca*), eene rups van den dennepijlstaartvlinder (*Hyloicus pinastri* L.). De rups was in de laatste rupsenhuid, maar nog niet volwassen.

Ten eerste moge opgemerkt worden, dat het voor deze rups zeer laat in het jaar was, want geregeld vindt men vermeld, dat zij in Augustus en September wordt aangetroffen (SNELLEN, MEYRICK, TER HAAR, KALTENBACH enz.). Enkele auteurs spreken bovendien van Juli, SEITZ, II, p. 236, zelfs van Juni („bis zum Herbst”). Juni zal wel eene hooge uitzondering zijn, daar de vlinders in Juni en Juli vliegen.

Wat het voedsel aangaat, vond ik, onder moderniseering der latijnsche namen, bij de zoeven genoemde schrijvers vermeld: *Pinus silvestris* (Grove den), *Pinus maritima* (Zeeden), *Pinus strobus* (Weymouth den), *Picea excelsa* (Fijnspar), *Abies alba* (Zilverspar), *Larix decidua* (Lork). JUDEICH und NITSCHKE „Die Waldverderber und ihre Feinde“, vermelden bovendien nog, deel II, p. 758, „Schwarzkiefer“ (*Pinus nigra*), waaruit blijkt, dat de vondst op Oostenrijkschen den elders ook reeds had plaats gevonden. Als nog niet vermelde voedselplanten, althans voor zoover mij dit bekend is, kan ik nog hieraan toevoegen: *Pinus banksiana* (Banks den) en *Pseudotsuga douglasi* (Douglasspar), beide Noord-Amerikaansche Boomsoorten, waarop ik hier de rups zelf gevonden heb. Bij het nazoeken in de publicaties der verschillende auteurs, viel het mij op, dat in SEITZ verzuimd is, de voedselplanten dezer rups te vermelden.

Toen aan de boven genoemde rups, enkele uren na de vangst, nieuw voedsel (Oostenrijksche den) verstrekt werd, was het opvallend, om te zien, met hoe geweldige graagte zij aan het eten ging, maar veel merkwaardiger nog, met hoeveel uithoudingsvermogen zij dit volhield. Des avonds te tien uur begonnen, had de rups den volgenden morgen reeds zooveel naalden opgegeten, dat men wel moest aannemen, dat zij nagenoeg zonder ophouden den geheelen nacht doorgegeten had; dien geheelen dag ging dit zoo door, terwijl slechts nu en dan even gepauseerd werd.

De tijd, die noodig was, om eene naald te verorberen, was gemiddeld 20 minuten; onderaan elke naald bleef een stukje van 1 à 2 cM. over, dat de rups vermoedelijk liet staan, omdat op die hoogte de naastbij zijnde naalden haar te veel belemmering veroorzaakten.

Den volgenden avond te tien uur, dus na een etmaal, heb ik de opgegeten naalden geteld, en bevond, dat het er 56 waren; uit de lengte van intacte naalden, na aftrek der restanten, kon berekend worden, dat de opgegeten gedeelten, aan elkander gevoegd, eene lengte van ongeveer 3 Meter zouden gehad hebben.

Het aantal der excrementen, die in dat etmaal geloosd werden, bedroeg 50, met eene gemiddelde lengte van 7 mM., dus te zamen van 35 cM.

Een en ander moge een denkbeeld geven van het enorme spijsverteringsvermogen van zulk eene rups. Den hierop volgenden nacht geschiedden genoemde levensfuncties al veel minder energiek, en vòòr den middag had zij het eten reeds gestaakt. Zij verliet daarop het voedsel, en kroop in het suikerglas voortdurend rond. Ik gaf haar toen een bloempot met aarde, waarop wat mos, doch het duurde nog bijkans 12 uren, voordat zij zich ingroef. Aan het einde van dien dag was dit echter geschied.

Het was alweer merkwaardig, om te zien, dat, alhoewel de rups geen voedsel meer opnam, zij toch nog zoo vele uren lang rondkroop over de aarde, voordat zij tot het zich ingraven overging. Dit is een algemeen voorkomend verschijnsel, en zal m. i. allicht, voor een deel althans, samenhangen met eene grondige lediging van het darmkanaal. Voorts is het niet uitgesloten, dat de tijd, dien zulk een dier gemiddeld noodig heeft, om in de natuur eene plaats te vinden, die voor het ingraven geschikt is, wat dikwijls nogal lang zal duren, eerst verlopen moet zijn, voordat van de aangeboden gelegenheid gebruik gemaakt wordt. Eene „talmperiode” vindt men ook wel bij larven, die, normaliter op een zekeren afstand van hun voedsel ter wereld komend, in een kweek haar voedsel direct na hare geboorte tot hare beschikking vinden.

Ik bezit van deze SpHINGIDE 34 inlandsche ex., waartusschen allerlei kleine verschillen in grondkleur en teekening bestaan, die mij echter niet belangrijk genoeg voorkomen, om te gaan nazoeken, of de een of ander daarin aanleiding gevonden heeft, om aan die onderling weinig verschillende vormen allerlei variëteitsnamen toe te kennen. Twee melanistische ex. wijken echter aanmerkelijk af van alle andere door hunne zwartgrijze grondkleur, die op voor- en achtervleugels gelijk is. Het eene ex., een ♀, uitgekomen 16 Juni 1915, werd gekweekt uit eene rups, hier te Putten gevangen in het najaar van 1914. De twee donkere dwarsbanden op de voorvleugels zijn nog duidelijk zichtbaar, ofschoon weinig opvallend door het geringe verschil met de grondkleur; de drie overlansche strepen op het midden der voorvleugels zijn zeer smal. Het wit der geblokte franje, op de zijden der

eerste drie achterlijfsringen en langs den rand der schouderdeksels — vooral dat der franje — steekt sterk tegen de zwartgrijze grondkleur af.

Het andere, wat minder gave ex., een ♂, is feitelijk nog zwarter. De grondkleur is gelijk aan die van het beschreven ♀, doch van de dwarsbanden op de voorvleugels zijn slechts sporen te zien. De drie overlansche strepen zijn duidelijk. Het wit op het achterlijf is echter grauw, evenals de randen der schouderdeksels en een groot deel der sprieten, al hetgeen aan het dier een bijzonder somber uiterlijk geeft. Wit zijn alleen de lichte blokjes in de franje en het topgedeelte der sprieten. Dit ex. werd hier op kunstlicht gevangen op 15 Augustus 1928.

Of hierop een der namen van de variëteiten, welke SEITZ opgeeft, toepasselijk is, is mij niet duidelijk geworden, daar bij de zeer donkere vormen steeds van donkerbruin gesproken wordt, welke kleur mijne twee beschrevene zwartgrijze voorwerpen beslist niet hebben.

Meer dan eens werd mij de vraag gedaan, of eene zoo groote rups niet nu en dan schade aanrichtte in de dennenbosschen. Mijn antwoord luidde dan steeds, dat ik, wat Nederland betreft, nooit van ernstige schade vernomen heb, en dat dit dier het hier te lande „quantitatief” niet verder gebracht heeft dan tot „eene gewone verschijning” in de streken, waar dennenbosschen gevonden worden. Mij thans nog eens omtrent de ondervindingen in andere landen willende oriënteren, hoewel mij die eigenlijk wel voldoende bekend waren, sloeg ik allereerst MEYRICK's „Revised Handbook” op, daar ik mij heel goed herinnerde, dat onze soort in Groot Brittanje niet gewoon is. Op p. 319 vond ik: „Kent and Hants to Edinburgh, a scarce casual, but apparently naturalised in Suffolk and perhaps Hants”. De schrijver vindt de indigeniteit in Groot Brittanje dus blijkbaar twijfelachtig. Dan volgt echter: „This species is sometimes very destructive to pine-forests on the Continent”. Ik ben van meening, dat deze uiting, die aan de ergste vijanden der dennenbosschen onder de Lepidoptera, zooals de gestreepte dennenrups en den nonvlinder, doet denken, sterk overdreven is. Juist omdat ons land zoo betrekkelijk rijk is aan dennenbosschen, en de dennepijl-

staart hier niet als veroorzaker van ernstige schade bekend staat, verwachtte ik, dat het elders „on the Continent” wel niet veel anders zou zijn. Om dit na te gaan, raadpleegde ik het welbekende werk van JUDEICH und NITSCHKE, en vond daar in deel II, p. 1358—1421: „Die Feinde der einzelnen Holzarten” behandeld, die der naaldboomen het eerst. Uit alles, wat daar wordt medegedeeld, blijkt, dat, in vergelijking met de ernstige vijanden, *Hyloicus pinastri* geene rol van beteekenis speelt. In het bijzonder wordt dit nog eens in het licht gesteld bij de behandeling van den groven den (*Pinus silvestris*) (Kiefer), waar, p. 1377, inzonderheid de aandacht gevestigd wordt op de vier ernstigste dennenvernielers onder de Lepidoptera in Midden Europa. Als zoodanig worden genoemd: de dennespinner (*Dendrolimus pini* L.), de nonvlinder (*Lymantria monacha* L.), de gestreepte dennerups (*Panolis flammea* Schiff., *griseovariegata* Goeze, *piniperda* Panz.) ,en *Bupalus piniarius* L., de dennespanner, dien SEPP den „Vlinder Anomalus” noemt. Op p. 1378 volgt dan, wat ons hier meer speciaal interesseert: „Gegen die Verheerungen der genannten vier Raupen sind fast verschwindend die gelegentlich auch einmal auftretenden Schäden des Kieferschwärmers, *Sphinx pinastri* L.” enz. Ten opzichte van de „ernstige verwoestingen” op het vasteland, behoeven wij ons dus voorloopig niet erg ongerust te maken.

Als men in mijne omgeving den vlinder in volle actie wil zien, wat een fraai gezicht oplevert, dan behoeft men zich op een warmen avond in het laatst van Juni, of in Juli, slechts te begeven naar eene plaats, waar veel kamperfoelie bloeit. Reeds vroeg in de schemering komen daar de vlinders aangevlogen, om de bloemen te bezoeken, en, zonder zich neder te zetten, den diep liggenden nectar met hunne lange roltong op te zuigen. Behalve *Lonicera*, wordt ook *Saponaria* voor dit doel vermeld, terwijl allicht ook nog andere bloemen daarvoor in aanmerking komen. Ik meen, dat ik dezen zomer gezien heb, dat ook siertabak (*Nicotiana affinis*) door onzen vlinder bezocht wordt, doch daar het reeds vrij donker was, heb ik geene zekerheid verkregen. Zooals bekend is, is *Nicotiana affinis* eene lievelingsplant van *Protoparce convolvuli* L., evenals

b.v. *Echium vulgare*, althans in de duinen, zeer gezocht is door *Metopsilus (Deilephila) porcellus* L.

Schovenhorst, Putten (G.), October 1929.

J. TH. OUDEMANS.

Chrysophanus dispar Haw. in het Naardermeer.

In aansluiting aan hetgeen ik in de Ent. Ber. No. 169, pag. 2, betreffende *Chrysophanus dispar* beloofde mede te deelen, wil ik thans het volgende daaraan toevoegen.

Op 30 Juli 1929 heb ik, in gezelschap van de Heeren G. A. GRAAF BENTINCK en R. A. POLAK, het Naardermeer bezocht, met het doel, te constateeren, of er ook *dispar*-vlinders vlogen. Wij hebben van 11 tot ongeveer 3 uur ter plaatse goed rondgekeken, doch hebben geen enkelen *dispar*-vlinder kunnen ontdekken, hetgeen vermoedelijk te wijten was aan den hevigen wind, die, toen wij ter plaatse waren, kwam opzetten. Ook zochten wij nog op de zuringplanten, waarop de 14 overwinterde rupsen waren uitgezet, naar pophulzen, doch ook hiervan was niets te bespeuren. Na dien datum ben ik niet meer in de gelegenheid geweest, het terrein nog eens te bezoeken.

Gezien het negatieve resultaat, is het gewenscht, en ook mijn plan, om in het voorjaar van 1930 de proef op grootere schaal te herhalen. Het laat zich aanzien, dat er dan meer kans op succes zal bestaan, daar ik momenteel over een zeer groot aantal rupsen beschik, die, naar ik hoop, den winter met goed gevolg zullen doorstaan. Ook hierover hoop ik ter gelegener tijd het resultaat bekend te maken. Moge de uitslag dan gunstig zijn.

Amsterdam, October 1929.

J. H. E. WITTPEN.

Vanessa urticae L. ab. alba Ray.

Een der Amsterdamsche verzamelaars, de Heer P. N. SINT, ving einde Augustus van di jaar, in de onmiddellijke nabijheid der hoofdstad, een albinistisch exemplaar van *Vanessa urticae* L., dat wel verdient, nader omschreven te worden. Op de bovenzijde der vleugels is de zwarte teekening geheel normaal; de grondkleur is echter, in plaats van oranjerood, zuiver wit. Onderzijde normaal. Het dier, dat zich in